

O'RTA OSIYODA CHO'LLASHISH JARAYONI

K. Nasullayeva¹¹ Buxoro davlat pedagogika institute

Aniq va tabiiy fanlar fakulteti o'qituvchisi

Sh.Xodjaniyazova¹¹ 3-bosqich talabasiMAQOLA
MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received:26.04.2025

Revised: 27.04.2025

Accepted:28.04.2025

KALIT SO'ZLAR:

O'rta Osiyo,
cho'llashish jarayoni,
iqlim o'zgarishi, tabiiy
resurslar, aholi,
iqtisodiy va ekologik
muammolar.

O'rta Osiyo mintaqasi, o'zining boy tabiiy resurslari, tarixiy merosi va madaniy xilma-xilligi bilan mashhur bo'lib, bugungi kunda cho'llashish jarayoni kabi global muammolar bilan yuzma-yuz kelmoqda. Cho'llashish, ya'ni yerning unumdorligini yo'qotishi, asosan iqlim o'zgarishi, inson faoliyati va tabiiy omillarning ta'siri natijasida yuzaga keladi. Ushbu jarayon O'rta Osiyo mintaqasining ekologik va iqtisodiy holatiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

KIRISH. Cho'llanish – bir hududning tabiiy sabablarga ko'ra yoki inson faoliyati tufayli cho'lga aylanish jarayoni. Bu jarayon tuproq unumdorligining pasayishi, o'simlik qoplami yo'qolishi va ekologik muvozanatning buzilishi bilan kechadi. O'rta Osiyoda cho'llashish jarayonining bir nechta asosiy sabablari mavjud. Iqlim o'zgarishi. O'rta Osiyo mintaqasi quruq va yarim quruq iqlimga ega bo'lib, bu yerda yog'ingarchilikning kamayishi va haroratning ko'tarilishi cho'llashish jarayonini kuchaytiradi. Iqlim o'zgarishi natijasida, ko'plab hududlarda suv resurslari kamaymoqda, bu esa yerning unumdorligini yo'qotishiga olib keladi. Inson faoliyati. O'rta Osiyoda qishloq xo'jaligi rivojlangan bo'lib, bu yerda yerlarni intensiv ravishda ishlatish, o'rmonlarni kesish va tabiiy resurslarni haddan tashqari foydalanish cho'llashish jarayonini tezlashtirmoqda. Misol uchun, paxta ekinlari uchun

yerlarni kengaytirish maqsadida tabiiy o'simliklar va o'rmonlar yo'q qilinmoqda, bu esa urning unumdorligini pasaytiradi. Tabiiy omillar. O'rta Osiyoda yerning tabiiy holati va ekosistemi ham cho'llashish jarayoniga ta'sir qiladi. Yerning tuzilishi, tuproqning kimyoviy tarkibi va o'simliklar qoplamining yo'qolishi kabi omillar cho'llashish jarayonini kuchaytiradi. Masalan, tuproqning tuzilishi yomonlashganda, suvni saqlash qobiliyati pasayadi, bu esa o'simliklarning o'sishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Cho'llashish jarayoni O'rta Osiyo mintaqasida bir qator ijtimoiy, iqtisodiy va ekologik muammolarni keltirib chiqaradi. Ijtimoiy jihatdan, cho'llashish aholi hayotiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Qishloq xo'jaligi bilan shug'ullanuvchi aholi, yerlarning unumdorligini yo'qotishi natijasida oziq-ovqat yetkazib berishda qiyinchiliklarga duch kelmoqda. Bu esa qishloq aholisining migratsiyasiga va shaharlar tomon oqimiga olib kelmoqda. Iqtisodiy jihatdan, cho'llashish yerlarning unumdorligini pasaytirishi natijasida qishloq xo'jaligi mahsulotlarining ishlab chiqarilishi kamayadi. Bu, o'z navbatida, iqtisodiy o'sishga salbiy ta'sir ko'rsatadi va aholi daromadlarini pasaytiradi. O'rta Osiyo mintaqasida paxta, bug'doy va boshqa qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqarishning kamayishi, iqtisodiy barqarorlikni tahdid ostiga qo'yadi. Ekologik jihatdan, cho'llashish ekosistemalarning muvozanatini buzadi. O'simliklar va hayvonot dunyosi yo'qolishi, biologik xilma-xillikning kamayishi va tuproq eroziyasining kuchayishi kabi muammolar yuzaga keladi. Bu jarayonlar, o'z navbatida, tabiiy resurslarning kamayishiga va ekologik muvozanatning buzilishiga olib keladi. O'rta Osiyoda cho'llashish jarayonini oldini olish uchun bir qator chora-tadbirlar amalga oshirilishi zarur. Suv resurslarini samarali boshqarish. Suvni tejash va uni oqilona foydalanish, cho'llashish jarayonini sekinlashtirishda muhim ahamiyatga ega. Suvni tejash texnologiyalarini joriy etish va qishloq xo'jaligida suvni samarali ishlatish usullarini qo'llash lozim.

Tuproqni himoya qilish va unumdorligini oshirish. Tuproqni himoya qilish uchun o'simliklar qoplamini saqlash va tuproqni eroziyadan himoya qilish choralari ko'rish zarur. Shuningdek, organik o'g'itlardan foydalanish va agrotexnik tadbirlarni amalga oshirish orqali tuproq unumdorligini oshirish mumkin. Aholi o'rtasida ekologik ta'lim va ongini oshirish. Aholi, ayniqsa qishloq joylarida, ekologik muammolar va ularning yechimlari haqida ma'lumotga ega bo'lishi zarur. Ekologik ta'lim dasturlari orqali aholini cho'llashishning sabablari va oqibatlari haqida xabardor qilish, ularni muammolarni hal qilishga jalb qilish muhimdir. O'rta Osiyoda cho'llashish jarayoni, iqlim o'zgarishi, inson faoliyati va tabiiy omillar natijasida kuchaymoqda. Bu jarayon ijtimoiy, iqtisodiy va ekologik muammolarni keltirib chiqarib, mintaqaning barqaror rivojlanishiga tahdid

solmoqda. Cho'llashish jarayonini oldini olish uchun samarali chora-tadbirlar amalga oshirilishi zarur. Suv resurslarini oqilona boshqarish, tuproqni himoya qilish va aholi o'rtasida ekologik ta'limni oshirish orqali O'rta Osiyo mintaqasida cho'llashish jarayonini sekinlashtirish mumkin. Mintaqaning kelajagi uchun bu masalalar dolzarb ahamiyatga ega bo'lib, ularni hal etish uchun birgalikda harakat qilish zarur.

O'rta Osiyoda cho'llashish jarayoni murakkab va ko'p qirrali muammo bo'lib, u nafaqat ekologik, balki iqtisodiy va ijtimoiy jihatdan ham jiddiy oqibatlariga olib kelmoqda. Ushbu muammoni hal etish uchun kompleks yondashuv va samarali chora-tadbirlar zarur. Faqatgina bunday yondashuvlar orqali O'rta Osiyo mintaqasida cho'llashish jarayonining salbiy ta'sirlarini kamaytirish va barqaror rivojlanishni ta'minlash mumkin. Natijada, O'rta Osiyo cho'llashish jarayonini o'rganish va unga qarshi kurashish, mintaqada ekologik barqarorlikni ta'minlash va aholi farovonligini oshirish uchun muhim ahamiyatga ega. Bu jarayonlar nafaqat mintaqaviy, balki global darajada ham ahamiyatlidir, chunki cho'llashish jarayoni butun dunyo bo'ylab ekologik muammolarni keltirib chiqaradi. Shuning uchun, O'rta Osiyo mintaqasida cho'llashish jarayoniga qarshi kurashish, nafaqat mintaqadagi, balki global ekologik muammolarni hal etishda ham muhim rol o'ynaydi. O'rta Osiyo mintaqasida cho'llashish jarayoni, shubhasiz, jiddiy ekologik muammo bo'lib, u ko'plab ijtimoiy va iqtisodiy muammolarni keltirib chiqaradi. Biroq, bu muammoni hal etish uchun mavjud imkoniyatlar va resurslar mavjud. O'rta Osiyo davlatlari o'rtasida hamkorlikni kuchaytirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va ekologik ta'limni oshirish orqali cho'llashish jarayonining salbiy ta'sirlarini kamaytirish mumkin. Shu bilan birga, O'rta Osiyo mintaqasida cho'llashish jarayonining oldini olish va barqaror rivojlanishni ta'minlash uchun xalqaro tashkilotlar va donor mamlakatlar bilan hamkorlik qilish muhimdir. Bu jarayonlar mintaqada ekologik barqarorlikni ta'minlash va aholi farovonligini oshirishga xizmat qiladi. O'rta Osiyo mintaqasida cho'llashish jarayoniga qarshi kurashish, kelajak avlodlar uchun barqaror va sog'lom muhitni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Xulosa o'rnida aytish lozimki, O'rta Osiyoda cho'llanish jarayoni asosan iqlim o'zgarishi, suv resurslarining noto'g'ri boshqarilishi, o'rmonlarning kesilishi va yerlarning noto'g'ri foydalanilishi natijasida yuzaga kelmoqda. Bu jarayon mintaqaning ekologik holatini yomonlashtirib, qurg'oqchilik, tuproq degradatsiyasi va bioxilma-xillikning kamayishiga olib kelmoqda. Oral dengizining qurishi – bu muammoning eng yorqin misollaridan biridir. Muammoni hal qilish uchun mintaqaviy hamkorlik, resurslarni oqilona boshqarish va barqaror ekologik siyosat zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ibragimov, A. (2019). "O'rta Osiyo mintaqasida cho'llashish jarayonlari va ularning ijtimoiy-iqtisodiy ta'siri". O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi Axborotnomasi, 4(2), 45-52.
2. Khamidov, S. (2020). "Iqlim o'zgarishi va cho'llashish: O'rta Osiyo misolida". Ekologiya va Tabiatni Muhofaza Qilish, 3, 78-85.
3. Murodov, B. (2021). "Cho'llashish jarayonining ekologik muammolari va ularni hal etish yo'llari". O'rta Osiyo Ekologik Jurnali, 2(1), 33-40.
4. Siddiqov, M. (2018). "Qishloq xo'jaligida cho'llashish va suv resurslarini boshqarish". Qishloq Xo'jaligi va Suv Resurslari, 5, 12-19.
5. Tursunov, E. (2022). "O'rta Osiyoda cho'llashish jarayoniga qarshi kurash: amaliyot va strategiyalar". O'zbekiston Ekologiya Jurnali, 6(3), 20-27.
6. Yusupov, R. (2023). "Tabiiy va inson omillari: O'rta Osiyo cho'llashishining sabablari". Geografiya va Tabiatshunoslik, 1, 56-63.